

Jubilæumsudgivelse

TIDskrift fejrer 10 års foreløbig eksistens

#6

Menneskets Bestemmelse?

- Selvforholdet i Sygdommen til Døden undersøgt med Fichte

Mads Platon-Rødsgaard
opr. udg. februar 2018

TIDskrift

onlinemagasinet for filosofistuderende landet over

Illustration v. Synnøve Thau-Moltsen

Alment-redaktionelt forord

TIDskrift har nu været undervejs i ti år, og det vil vi meget gerne markere! En stor tak skal først og fremmest lyde til ALLE, der har bidraget til foretagenet, i løbet af årene der er gået.

Igennem tiden er der blevet skrevet utrolig mange spændende filosofiske artikler til vores magasin (hvis vi selv skal sige det!).

Vores jubilæum skal selvfølgelig markeres ved at finde nogle af disse tekster frem fra arkivet. Så glæd jer til en masse filosofi i løbet af sommeren!

Gennem syv fredage vil vi, redaktionens nuværende medlemmer, lægge vores yndlingsartikler op på hjemmesiden.

Artiklerne er udelukkende valgt ud fra, at vi hver især synes de er virkelig gode. Vi udstyrer desuden alle artiklerne med et lille forord og et efterord. Forordet udtrykker redaktionens begejstring for artiklen, og med efterordet giver vi det sidste ord til forfatteren, der har fået mulighed for at genlæse egen artikel og reflektere over indholdet.

Rigtig god læselyst!

Forord v. Gustav Løhde Frøhlich

Siden den epistemologisk-metafysiske skepticisme, som Kants kritiske filosofi lagde an til, blev ét af de helt store spørgsmål for den tyske idealisme, hvorledes det absolutte – forstået som betingelsen for en sand og hel erkendelsesmæssig og ontologisk bekræftigelse, en fuldkommen relation mellem verden og subjekt – kunne sættes, forstås og gyldiggøres. Hos særligt Fichte og Hegel ses enheden af det absolutte og subjektet i form af et absolut 'jeg' / ånd, som udgør en videreudvikling fra den kantianske transcendentale apperception –eller det 'jeg' som er enhedesliggørelsen af al erkendelse og væren.

Mads Platon-Rødsgaards læsning af relationen mellem Fichte og Kirkegaard bidrager til en forståelse af udfoldelsen af subjekt-spørgsmålet fra idealismen og over i eksistentialismen, og formår at undgå at appellere til Loncars rent erkendelsesteoretiske læsning, som ikke tilstrækkeligt væsentliggør de spekulative elementer hos Fichte. Idet Fichte udforsker de dobbeltheder der findes i den kantianske filosofi – frihed/determinisme, transcendentalt subjekt/empirisk subjekt – lader han dem gå fra, for Kant, upåviselige, nødvendige, erkendelsesteoretiske og etiske antagelser, til proto-eksistentialistiske teser, da menneskets bestemmelse grundlæggende bliver et spørgsmål om at vælge sig selv, om at træde ind i den af Gud satte tilværelse, og finde sig selv. Hos såvel Fichte som hos Kierkegaard ses den paradoksale dobbelthed af denne menneskets bestemmelse ikke som et tegn på en fejlslutning i deres tænkning, men som et grundvilkår i den menneskelige tilværelse.

Hvad dette peger hen imod er selvsamme tankegang som går igen fra Hegels tese om individet som "Durchdringung des Seins und des Tuns" - (sammenvævning af væren og handling) - til Heideggers "Geworfenheit" - (kastethed). Tesen, at menneskets bestemmelse ikke er et spørgsmål om absolut frihed eller determinisme, men hvad man gør med sin vilje i, og i kraft af, den verden, hvori man er sat, og som man samtidig sætter.

Efterord v. Mads Platon Rødsgaard

Jeg er meget beæret over, at min artikel har fået lov til at komme med i *TIDskrifts* 10 års jubilæumsudgave. Det er en artikel, jeg er meget glad for, og som i stor grad har formet min filosofiske interesse. Første udkast, som jeg sendte til *TIDskrift*, blev udsat for en meget saglig og konstruktiv henrettelse af hele udkastet (ellers sådan husker jeg det). Den første titel til udkastet var: *Enten-Elles Enten-Elles – et Forslag*, som efterhånden blev ændret, da jeg forsøgte at bide over for meget. Det var en rigtig god kritik, jeg fik, som gjorde, at jeg fokuserede på en mindre del af udkastet.

Efterfølgende har jeg skrevet to artikler og et speciale, der i høj grad fulgte tråden, der blev lagt i artiklen. Her brugte jeg det materiale, jeg ikke fik med i første udkast, og fik derigennem mulighed for at folde det ud. I mit speciale var der fokus på at forklare, hvorledes Søren Kierkegaards enten-eller skulle forstås. Dermed, så var specialet muligheden for at få afsluttet, hvad jeg startede i 2018 med mit artikelbidrag til *TIDskrift*. En stor tak til *TIDskrift* og folkene bag, for at give en platform, hvor man kan fordybe sig i sin filosofiske interesse under studierne.

Abstract

This article presents a reading of Søren Kierkegaard's philosophical anthropology in his *The Sickness unto Death* (SD). This reading is done in relation to the philosophy of Fichte. It is argued that both Fichte's and SD's understanding of human selfhood can be seen as quite similar. Both Fichte and SD argue that man in his core is a divided being. Selfhood is the ability to reflect on the division within man. In this self-reflection the question arises on how to define man as a free. Two choices are presented. Either man has the ability to ground himself by himself, or man is grounded by God. Both Fichte and SD agree that the correct understanding of freedom must be seen in relation to God.

Indledning

Denne artikel præsenterer en læsning af Søren Kierkegaards filosofiske antropologi i *Sygdommen til Døden* (fremover: SD) belyst med Johann G. Fichtes filosofi. Ligeledes præsenterer artiklen en kontrast til Samuel Loncars Fichte inspirerede udlægning af SD (Loncar 2010). Den centrale forskel til Loncars artikel består i, hvorledes det *absolutte jeg* hos Fichte forstås. Alexandre Guilherme har argumenteret for, at der eksisterer forskellige udlægninger af Fichtes absolutte jeg (Guilherme 2010). Den forståelse, der viser sig i Loncars artikel, er et udtryk for, hvad Guilherme kalder den moderne læsning. Med dette menes, at det absolutte jeg hos Fichte forstås som en aktivitet ved den menneskelige subjektivitet (ibid.: 10). Ifølge denne læsning kommer Fichte ikke med en metafysisk påstand om verdenen, men det absolutte jeg har blot en epistemologisk funktion (ibid.: 11). Hos Loncar resulterer dette i, at den største forskel mellem Fichte og SD er, at Gud bliver introduceret i SD for at forklare selvforholdet. Som Loncar skriver:

To think of God as the being who gives unity and existence to the synthetic self-referential relation that is a human being is simply to understand what it means for Kierkegaard to say that the self has been 'established by another'. Whereas Fichte would have accorded all of this power to the absolute ego, Kierkegaard transfers it to the power that establishes the self. (Loncar 2010: 210)

Denne artikel præsenterer en læsning af SD som bygger på det Guilherme kalder den klassiske læsning af Fichtes absolutte jeg. Med dette menes, at det absolutte jeg hos Fichte forstås som Gud (Guilherme 2010: 5). I artiklen argumenteres der for, at der ikke nødvendigvis er en synderlig forskel mellem Fichtes og SD's forståelse af selvforholdet.

Artiklen er struktureret således, at jeg først kort præsenterer, hvad jeg ser som Fichtes metafysiske ramme og dens relation til mennesket. Herefter udlægger jeg den filosofiske antropologi i SD. Dette gør jeg ved at bringe SD i dialog med Fichtes værker. Specielt vil Fichtes *Die Bestimmung des Menschen* (fremover: BM) blive anvendt. Ligeledes vil jeg underbygge mine sammenligninger ved at inddrage SK's tidlige forfatterskab.

Fichtes metafysiske ramme og mennesket bestemmelse

Dette afsnit præsenterer den metafysiske ramme i Fichtes filosofi, som jeg vil anvende til at udlægge den filosofiske antropologi i SD. Jeg vil fokusere på den del af Fichtes filosofi der omhandler spørgsmålet om frihed og menneskets relation til det absolutte jeg.

Fichte anvender forskellige udtryk til at beskrive det absolutte jeg. I BM hedder det bl.a.: "der reine Wille" (Fichte 1879: 127) og i *Über die Bestimmung des Gelehrten* (fremover: UBG): "das reine Ich" (Fichte 1959: 8). For at undgå begrebsforvirring, så anvender jeg udtrykket: det absolutte jeg som et samlebegreb.

For at forstå den metafysiske ramme hos Fichte kan det være en fordel at præsentere denne ramme i lyset af Spinozas og Kants filosofi, som Fichte er inspireret af (Guilherme 2010: 1). Fichte ser det som en central opgave at sikre mennesket mulighedsbetingelserne for frihed. Denne tanke er indledningsvis blevet afvist af Spinoza, som argumenterer for, at mennesket må forstås som determineret af Gud. Hos Spinoza skal Gud (fremover: substansen) forstås som det princip alt eksisterende er afledt af. Substansen er sin egen årsag og kræver ikke noget udefrakommende for at muliggøre sin eksistens (Spinoza 2010: 3). Denne form for eksistens forstår Spinoza som frihed: ”Den ting kaldes fri, som eksisterer alene ud fra sin naturs nødvendighed og alene ved sig selv bestemmes til at være aktiv” (ibid.: 3). Hvor substansen er årsag til sig selv, så må den afledte eksistens forstås som tvunget: ”derimod kaldes den ting nødvendig eller snarere tvungen, som af noget andet bestemmes til at eksistere og virke på sikker og bestemt måde” (ibid.: 3). Dermed er substansen det eneste, der kan forstås som frit i Spinozas filosofi, og alt afledt eksistens, inklusive mennesket, må ses som determineret (Guilherme 2010: 3).

Fichte var stor tilhænger af Spinoza, men han mente, at determinismen vakte problemer (ibid.: 3). I mødet med Kants filosofi så Fichte muligheden for, at både naturkausalitet og fri vilje kunne bestå side om side. Hos Kant har mennesket et autentisk ’princip’, fornuften, hvorved det kan trække sig bort fra naturens kausalitet og derigennem blive autonomt (selvbestemmende) (Kant 2011: 118-120). Fichte mener dog, at Kants filosofi ikke er systematisk nok til at kunne give en forklaring på frihedens mulighed og erkendelsen af en objektiv verden, der følger naturlove (Guilherme 2010: 3). For at løse den manglende systematik hos Kant finder Fichte inspiration hos Spinoza (ibid.: 1-2). Dermed forener Fichte de to filosofiske tilgange hos hhv. Kant og Spinoza. Hos Kant finder Fichte muligheden for menneskelig frihed og hos Spinoza finder han en

systematisk fremgangsmåde (ibid.: 2). Dette resulterer i et substansprincip hos Fichte, som han kalder det absolutte jeg. Som Guilherme skriver:

And in a letter dated 30th August 1795 to Jacobi, Fichte (1993:411) explicitly says that: ‘... the pure I (i.e. the Absolute I) is posited outside ourselves and is called God...’ This statement clearly corroborates the classical reading that the ‘Absolute I’ is ‘God’. In the classical reading, Fichte’s Absolute I becomes virtually identical to the classical interpretation of Spinoza’s substance [...]. By following such interpretations of Spinoza’s substance it could be said that both Fichte’s Absolute I and Spinoza’s substance are the primary principle out of which their philosophical systems are derived. (ibid.: 7)

Det absolutte jeg hos Fichte har mange fællestræk med Spinozas substans. En af de centrale forskelle er, at hvor mennesket hos Spinoza er afledt og determineret af substansen, så tager mennesket hos Fichte del i det absolutte jeg. Herigennem bliver mennesket knyttet til to forskellige manifestationer af det absolutte jeg. På den ene side den afledte determinerede eksistens. På den anden side en central deltagen i det absolutte jeg. Som Fichte skriver i BM:

Ich stehe im Mittelpunkte zweier gerade entgegengesetzter Welten, einer sichtbaren, in der die That, einer unsichtbaren und schlechthin unbegreiflichen, in der der Wille entscheidet; ich bin eine der Urkräfte für beide Welten. Mein Wille ist es, der beide umfasst. Dieser Wille ist schon an und für sich selbst Bestandteil der übersinnlichen Welt. (Fichte 1879: 122)

Mennesket får dermed mulighed for at erhverve frihed ved at kunne stille sig i opposition til naturen, som hos Kant. Denne mulighed for frihed får mennesket gennem dets tilknytning til et substansprincip, som hos Spinoza.

Hos Fichte opstår der det problem, at de to forståelser af substansprincippet erkendelsesmæssigt er lige valide, men modstridende (Fichte 2001: 36).

Dermed er det enten Spinoza som har ret, og denne endelige verden, inklusive mennesket, er styret af naturkausalitet; eller Fichte har ret, og mennesket tager del i det absolutte jeg, hvorved det erhverver muligheden for frihed. Dette spørgsmål kan ikke afgøres gennem viden eller indsigt (Fichte 2001: 39), men må afgøres gennem et kriterieløst valg mellem de to forskellige anskuelser: ”Hvilken filosofi man vælger, afhænger altså af, hvad for et menneske man er” (ibid.: 41). Man er dermed nødt til at tro, at et bestemt substansprincip er gældende.

En central opgave bliver således at komme frem til en bestemmelse af mennesket i relation til et substansprincip. Med dette menes både, hvorledes man definerer mennesket (hvad er mennesket), men også, hvad er mennesket bestemt til at gøre (Breazeale 2013: 202). Alt efter, hvorledes mennesket bestemmes, kommer til at have indflydelse på det enkelte menneskes selvforståelse og dannelsesmulighed.

For kort at opsummere, så ser man hos Fichte et systematisk forsøg på at argumentere for menneskelig frihed. Dette gøres ved at se mennesket som delagtig i et substansprincip, som hos Fichte bliver kaldt det absolutte jeg. Dog kan man ikke bevise dette princip gennem viden eller indsigt, men man er nødsaget til at tro, at en bestemt metafysisk virkelighed er gældende. Dette skaber dermed muligheden for, at der eksisterer forskellige, men modstridende anskuelser, som er lige valide. Mennesket er dermed i en situation, hvor det skal bestemme sin egen eksistens ift. et substansprincip.

Udlægning af SD i lyset af Fichte

Følgende afsnit vil udlægge den filosofiske antropologi i SD. Her vil jeg ligeledes give en mere uddybende præsentation af Fichte gennem en ’dialog’ med SD. Jeg anvender primært Fichtes værk BM, hvilket er det eneste værk af Fichte som Kierkegaard direkte har refereret til (Kangas 2007: 68). Ligeledes anvender jeg et af Kierkegaards breve til naturforskeren P.W.

Lund, som er skrevet få dage efter Kierkegaards eneste direkte reference til Fichte (Kierkegaard 2012a: 18). Dette gøres for at vise, at de sammenlignelige træk, som jeg finder mellem SD og Fichte, ikke er fuldstændig fremmede for SK.

SD's filosofiske antropologi

I SD bliver der præsenteret en filosofisk antropologi. Her står der:

Mennesket er Aand. Men hvad er Aand? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet? Selvet er et Forhold, der forholder sig til sig selv, eller er det i Forholdet, at Forholdet forholder sig til sig selv; Selvet er ikke Forholdet, men at Forholdet forholder sig til sig selv [...] Mennesket er en Synthese af Uendelighed og Endelighed, af det Timelige og det Evige, af Frihed og Nødvendighed, kort en Synthese. En Synthese er et Forhold mellem To. Saaledes betragtet er Mennesket endnu intet Selv. I Forholdet mellem To er Forholdet det Tredie som negativ Eenhed [...] Forholder derimod Forholdet sig til sig selv, saa er dette Forhold det positive Tredie, og dette er Selvet. Et saadant Forhold, der forholder sig til sig selv, et Selv, maa enten have sat sig selv, eller være sat ved et Andet [...] Et saadant deriveret, sat Forhold er Menneskets Selv, et Forhold, der forholder sig til sig selv, og i at forholde sig til sig selv forholder sig til et Andet. (Kierkegaard 2012d: 129-130)

I dette citat bliver der først præsenteret et spørgsmål om, hvad mennesket er. Herefter bliver der givet en definition af mennesket, hvorefter der bliver præsenteret to forhold, et spørgsmål og en konklusion: 1) Det første forhold er en syntese mellem begrebspar: uendelighed/endelighed, timelige/evige, og frihed/nødvendighed. Dette forhold er ikke selvet, men en *negativ enhed*. 2) Når det første forhold forholder sig til forholdet, så må dette ses som en *positiv enhed*, og dette er selvet. 3) Når selvet forholder sig til sig selv, så opstår spørgsmålet om, hvorvidt det har sat sig selv, eller er sat ved et Andet. 4) Der bliver konkluderet, at mennesket er et selvforhold, der er sat ved et Andet.

Hvad er mennesket?

SD indledes med et spørgsmål: ”Mennesket er Aand. Men hvad er Aand? Aand er Selvet. Men hvad er Selvet?” (ibid.: 129). Dette spørgsmål kan læses ift. Fichtes indledende undersøgelser, som bliver præsenteret i BM og UBG. Disse indledes med: ”Was bin ich selbst, und was ist meine Bestimmung?“ (Fichte 1879: 17); ”Welches ist die Bestimmung des Menschen überhaupt [...]?” (Fichte 1959: 8). SD afspejler dermed det grundlæggende spørgsmål, som igangsætter den filosofiske undersøgelse hos Fichte. Dette spørgsmål omhandler: Hvad mennesket er, hvad det bør gøre og hvorvidt det har muligheden for frihed.

Hos SK, i brevet til Lund, finder man ligeledes dette spørgsmål: ”Det, der egentlig mangler mig, er at komme paa det Rene med mig selv om, *hvad jeg skal gjøre* [...] Det kommer an paa at forstaae min Bestemmelse, at see, hvad Guddommen egentlig vil, at *jeg skal gjøre* [...]” (Kierkegaard 2012a: 24). I brevet bliver disse forhold mellem definition, handling og frihed ligeledes stillet. Centralt for undersøgelsen hos Fichte, Kierkegaard i 1835 og SD er spørgsmålet om mennesket bestemmelse og frihed.

Mennesket er en syntese

SD går derefter videre til at beskrive det, som man kan se som menneskets fundament. Her bliver mennesket præsenteret som en syntese mellem uendelighed/endelighed, det timelige/evige, og frihed/nødvendighed. Yderligere bliver forholdet mellem disse princippar præsenteret som en *negativ enhed*. Som redegjort for, i afsnittet om Fichte, så eksisterer der to forskellige, men modstridende forståelser af substansprincippet. Den negative enhed i SD kan afspejle disse to modstridende forståelser. Dermed er der på den ene side Spinozas forståelse af substansen, hvoraf alt følger naturlove, og på den anden side Fichtes forståelse, hvor mennesket tager del i det absolutte jeg. Begge standpunkter er lige valide, og skaber dermed to

forskellige bestemmelser af mennesket. Dette ser man f.eks. i slutningen af første kapitel i Fichtes BM: “Welche von beiden Meinungen soll ich ergreifen? Bin ich frei und selbständig, oder bin ich nichts an mir selbst, und lediglich Erscheinung einer fremden Kraft?” (Fichte 1879: 40). Fichte indser dermed i sit forsøg på at bestemme sig selv, at han er et splittet væsen, som er fanget mellem to forskellige principper. Som Daniel Breazeale også skriver om Fichte: “Hence, the portrait of the human condition [...] is one of a profoundly ‘divided self,’ a finite, sensible creature limited by factors beyond its control and at the same time an ‘absolute’ being [...]” (Breazeale 2013: 204). Denne beskrivelse kan ligeledes ses som passende for den indledningsvise bestemmelse af mennesket i SD.

Hvis man går til det første forhold i SD, så kan det læses som et udtryk for, at mennesket allerede må forstås som frit. Hvis det havde været determineret af naturen, så var mennesket ikke en syntese af to principper, men skulle blot forstås gennem naturkausalitet. Syntesen i SD peger dermed på en afvisning af den determinerende del af Spinozas filosofi. Denne afvisning af naturdeterminationen finder man i SK’s eneste direkte reference til et af Fichtes værker: “[...] den Fichteske Bemærkning (i hans: ‘die Bestimmung der Menschen’) om et Sandskorn som konstituerende Verden, en Sætning, der ligger Afsindighed meget nær” (Kierkegaard 2012a: 16). Dette citat kommenterer på Fichtes kapitel 1 i BM, som præsenterer et syn på virkeligheden der afspejler Spinozas substans, hvilket Kierkegaard ser som en afsindig påstand. Få dage efter dette citat, i brevet til Lund, afviser Kierkegaard ligeledes naturkausaliteten som et muligt valg. Som Kierkegaard skriver: ”Jeg har søgt at finde dette princip for mit Liv ved resignation, ved at forestille mig, at Alt gik efter uransagelige Love, det ikke kunde være anderledes [...] Hvad fandt jeg? Ikke mit Jeg; thi det søgte jeg netop at finde paa hine Veie” (ibid.: 27).

I den filosofiske antropologi i SD kan der således argumenteres for, at mennesket allerede har mulighedsbetingelserne for frihed, som der også står senere i SD: ”Selvet er dannet af Uendelighed og Endelighed. Men denne Synthese er et Forhold, og et Forhold, der, om end deriveret, forholder sig til sig selv, hvilket er Frihed” (Kierkegaard 2012d: 145).

Mennesket forholder sig til syntesen

Forholdet i sig selv er dog ikke selvet. Selvet må forstås som et ”Forhold, der forholder sig til sig selv” (ibid.: 129). Det, der kendetegner mennesker, er, at der eksisterer en enhed, som kan forholde sig til disse to principper som et internt forhold. Selvet er dermed en *positiv enhed*. Hvis man læser dette ift. Fichte, så er selvet det, at mennesket kan forholde sig til det indre forhold. Dette indre forhold præsenterer forskellige mulige bestemmelser af mennesket. Selvforholdet hos Fichte er tæt knyttet sammen med nødvendigheden for en afgørelse af, hvad menneskets bestemmelse er. Som Fichte skriver i slutningen af første kapitel i BM:

Unentschieden kann ich nicht bleiben: an der Beantwortung dieser Frage [Bin ich frei und selbständig, oder bin ich nichts an mir selbst, und lediglich Erscheinung einer fremden Kraft?] hängt meine ganze Ruhe, und meine ganze Würde. Eben so unmöglich ist es mir, mich zu entscheiden: Ich habe schlechthin keinen Entscheidungsgrund weder für das Eine noch für das Andere. (Fichte 1879: 43)

Som præsenteret i afsnittet om Fichte, så kan menneskets bestemmelse ikke gives gennem viden eller indsigt, men sker gennem et valg. Mennesket er dermed selv nødt til at afgøre, hvorledes det vil forstå sin bestemmelse. Dette er også det centrale spring i tredje kapitel af Fichtes BM, hvor han indser, at det er en viljebeslutning, der skaber afgørelsen af det kriterieløse valg. Som Fichte skriver: ”[ich weiss] von welchem Punkte alle Bildung meiner selbst, und Anderer ausgehen müsse. Von dem Willen, nicht von

dem Verstande” (ibid.: 96-97). Denne tanke om, at sandheden er noget der skal afgøres gennem et valg, kan man ligeledes finde hos Kierkegaard i brevet til Lund. I en fodnote skriver SK:

Hvor nær ligger Mennesket ellers trods al sin Viden ved Galskab? Hvad er Sandhed andet end en Leven for en Idee? Alt maa til syvende og sidst basere sig paa et Postulat; men i det Øieblik det saaledes ikke længere staaer udenfor ham, men han lever deri, først da er det ophørt at være ham et Postulat. (Kierkegaard 2012a: 26)

Her bliver der udtrykt, at mennesket, 'trods al sin Viden', må forstå sandheden som en påstand. Det centrale er dermed selve valget af en påstand, hvorved det valgte bliver internaliseret. Dermed ophører det med at være en påstand og gælder derefter som sandhed.

I SD kan man ligeledes finde denne forståelse, hvor sandheden bliver til i et kriterieløst valg. I SD sker der en overgang fra, at selvet er et selvforhold til et uafklaret spørgsmål mellem et enten-eller: ”Et saadant Forhold, der forholder sig til sig selv, et Selv, maa enten have sat sig selv, eller være sat ved et Andet” (Kierkegaard 2012d: 129). Som der blev argumenteret for tidligere, så må mennesket forstås som frit, da det er en syntese af uendelighed og endelig. Spørgsmålet i SD drejer sig dermed ikke om, hvorvidt mennesket er frit eller ej, men nok rettere om, hvorledes det skal forstå sin frihed.

De to muligheder for frihed

Det enten-eller, der opstår i SD, kan forstås på to måder ift. Fichte. Enten drejer det sig om en direkte inspiration fra Fichtes UBG og BM, eller bygger det på Kierkegaards magisterafhandling *Om Begrebet Ironi* (fremover: BI). Dette afsnit vil kort præsentere begge læsninger.

I Fichtes UBG bliver der præsenteret to bestemmelser af mennesket. Den første bestemmelse knytter mennesket til det absolutte jeg, hvor mennesket bør ophæve endeligheden fuldstændig (Fichte 1959: 11-12). Dog bemærker Fichte, at denne bestemmelse af mennesket er umulig at nå, da mennesket så ville blive lig det absolutte jeg. Som Fichte skriver: "Welcher letzte Endzweck völlig unerreichbar ist [...] wenn der Mensch nicht aufhören soll, Mensch zu sein, und wenn er nicht Gott werden soll" (ibid.: 14). Fichte argumenterer således for, at mennesket må forstå sig selv som et både frit og endeligt væsen, hvorved den egentlige bestemmelse bliver en uendelig stræben efter selvstændighed. Som Fichte skriver: "und daher ist die Annäherung ins unendliche zu diesem Ziele seine wahre Bestimmung als Mensch, d.i. als vernünftiges, aber endliches, als sinnliches, aber freies Wesen" (ibid.: 14-15). UBG præsenterer dermed to bestemmelser af mennesket. En umiddelbar, hvor mennesket bør sætte sig selv absolut og en afledt, hvor mennesket skal forstås i relation til det absolutte jeg og endeligheden.

I BM bliver disse to bestemmelser af mennesket som frit væsen ligeledes præsenteret. Dog bliver absolut selvsætten ikke afvist. I slutningen af BM's kapitel to argumenteres der for, at mennesket kan ses som frit, hvis man anskuer den endelige verden som et udtryk for ens egen bevidsthed. Dermed er der ikke noget, som kausalt kan påvirke mennesket, da det man anskuer blot er en digtet virkelighed: "Die Realität, die du schon erblickt zu haben glaubest, eine unabhängig von dir vorhandene Sinnenwelt, deren Sklav du zu werden fürchtetest, ist dir verschwunden;" (Fichte 1879: 89). I kapitel 3 af BM indser Fichte, som tidligere er nævnt, at mennesket må forstås i tilknytning til det absolutte jeg og den endelige verden (ibid.: 122). Hvor BM ikke afviser muligheden for en absolut selvsætten, så er det dog tydeligt, at denne bestemmelse af mennesket er uønskelig, da det ikke er muligt at handle i en virkelig verden (ibid.: 91).

Denne mulige inspiration fra Fichte kan man også finde hos Kierkegaards forfatterpseudonym Wilhelm i *Enten-Eller* (fremover: EE). Her er der sammenlignelige træk mellem Fichte og Wilhelm forståelse af valget (Platon-Rødsgaard 2017). I EE bliver der ligeledes præsenteret to muligheder for frihed. Den ene er den mystiske anskuelse, hvor mennesket ikke er knyttet til en verden (Kierkegaard 2012c: 230), og den anden er den etiske anskuelse, hvor mennesket skal forstås som konkret individ (ibid.: 240). Disse to forståelser præsenterer således to muligheder for frihed, som Wilhelm skriver: ”Mystikerens Feil er da ikke, at han vælger sig selv, thi det gjør han efter min Anskuelse vel i, men hans Feil er, at han ikke vælger sig selv rigtigt, han vælger sig efter sin Frihed, og dog vælger han sig ikke ethisk [...] (ibid.: 236). Jeg vil ikke gå i yderligere detaljer med EE’s forhold til Fichte, men blot gøre opmærksom på, at der kan være en inspiration fra Fichte, som allerede viser sig i EE, og som muligvis også gør sig gældende i SD.

Man kan dog også udlægge det enten-eller, der opstår i SD i relation til Kierkegaards magisterafhandling BI. Her kan man ligeledes finde en dobbelt bestemmelse af mennesket. I anden del af BI, i afsnittet ”Ironien efter Fichte”, skriver SK:

Herved fremkommer Spørgsmaalet om den metaphysiske Virkelighed. Dette fichtiske Princip, at Subjectiviteten, at Jeget har constitutiv Gyldighed, er den ene Almægtige, greb Schlegel og Tieck, og ud heraf opererede de i Verden. Herved blev en dobbelt Vanskelighed. For det Første forvexlede man det empiriske og endelige Jeg med det evige Jeg; for det Andet forvexlede man den metaphysiske Virkelighed med den historiske Virkelighed. Man anvendte saaledes et ufuldbaarent metaphysisk Standpunkt uden Videre paa Virkeligheden. Fichte vilde construere Verden; men det han meente, var en systematisk Construeren. (Kierkegaard 2012b: 311)

Her er det tydeligt, at Kierkegaard kommenterer på det princip hos Fichte, der bliver kaldt det absolutte jeg. Kierkegaard er opmærksom på en forskel mellem det absolutte jeg og det empiriske jeg (mennesket). Kierkegaard kommenterer, at Schlegel og Tieck har misforstået dette princip, hvorved de opfatter mennesket som et væsen, der har muligheden for at sætte sig selv absolut. Kierkegaard afviser, at mennesket har denne mulighed, og i denne diskussion bliver der præsenteret to forskellige forståelser af mennesket: ”*Eet er at lade sig digte, et Andet at digte sig selv*” (ibid.: 318). Dette enten-eller kan sammenlignes med det, der opstår i SD, da det omhandler, hvorvidt mennesket kan sætte sig selv (digte sig selv) eller er sat ved et Andet (lade sig digte af Gud). Som sådan engagerer Kierkegaard sig ikke i en direkte diskussion af Fichtes filosofi. Kierkegaard kommenterer, at Fichtes metafysiske princip er for abstract (Kierkegaard 2012b: 309), men gør opmærksom på, at der eksisterer andre skrifter af Fichte (ibid.: 310). De to standpunkter, at lade sig digte og digte sig selv, er dermed ikke direkte henvendt til Fichte, men bygger i højere grad på en kritik af dem, der misforstår Fichte.

Der kan argumenteres for, at hvis den filosofiske antropologi i SD er inspireret af Fichte, så kan den enten stamme fra en direkte inspiration fra BM og UBG, hvor der bliver præsenteret en selvsætten og ’sat af det absolutte jeg’. Eller den kan stamme fra Kierkegaards magisterafhandling BI, hvor selvsætten og ’sat ved et Andet’ bliver diskuteret ift. en misforståelse af Fichte metafysiske princip. Dog er Kierkegaard i BI, Fichte i BM og UBG, og Kierkegaard i SD enige om, at den korrekte forståelse af selvet må forstås i relation til Gud: ”Et saadant deriveret, sat Forhold er Menneskets Selv, et Forhold, der forholder sig til sig selv, og i at forholde sig til sig selv forholder sig til et Andet” (Kierkegaard 2012d: 130).

Afsluttende bemærkninger

Denne artikel har præsenteret en læsning af SK's filosofiske antropologi i SD belyst med den metafysiske ramme hos Fichte. I artiklen argumenterede jeg for, at hvis man anvender denne tolkningsramme, så er der ikke nødvendigvis en større forskel mellem Fichte og SD. Hos både Fichte og SD er mennesket opfattet som et splittet væsen. Hos begge er et centralt træk, at mennesket i sit selvforhold bliver nødt til at afgøre sin bestemmelse. Denne bestemmelse bliver givet i et forhold mellem to forskellige forståelser af frihed. Ligeledes er begge enige om, at mennesket må forstås i dets relation til Gud. Det kan selvfølgelig diskuteres, hvorvidt spørgsmålet om selvsætten og 'sat ved et Andet' skal læses i forlængelse af Fichtes filosofi, eller om det i højere grad bygger på en kritisk stillingtagen til Fichtes filosofi i BI.

Denne artikel har ligeledes præsenteret en kontrast til Loncars Fichte inspirerede læsning af SD. Loncar argumenterer for, at den centrale forskel mellem Fichtes og SD's selvforhold er, at SD introducerer Gud for at løse et problem hos Fichte. Hvis man skal være lidt kritisk mod Loncars udlægning af det absolutte jeg ift. SD, så kan det være væsentligt at kommentere på, hvorledes Kierkegaard selv forstår Fichtes absolutte jeg. Guilherme argumenterer for, at den klassiske forståelse af Fichtes absolutte jeg som Gud beror på Schellings og Hegels læsning af Fichte (Guilherme 2010: 5). Hvis man går til Kierkegaards mest eksplicite diskussion af Fichte, som findes i BI (Kangas 2007: 71), ser man en forståelse der er meget inspireret af Hegels læsning af Fichte. Som David Kangas skriver: "Kierkegaard's discussion of Fichte [i BI] [...] is largely derivative upon Hegel's presentation in his *Lectures on the History of Philosophy*" (ibid.). I BI ser man dermed tydeligt, at Kierkegaard forstår Fichtes absolutte jeg som et metafysisk princip: "Herved fremkommer Spørgsmaalet om den metaphysiske Virkelighed. Dette fichtiske Princip, at Subjectiviteten, at Jeget har constitutiv Gyldighed [...]" (Kierkegaard 2012b: 311). Det kan således

virke tvivlsomt, at SD skulle præsentere en 'forbedring' af Fichtes selvbevidsthedsstruktur ved at introducere Gud, da Kierkegaard allerede er opmærksom på Fichtes absolutte jeg som et metafysisk princip.

Litteraturliste

- Breazeale, D. 2013. "Jumping the Transcendental Shark Fichte's "Argument of Belief" in Book III of *Die Bestimmung des Menschen* and the Transition from the Earlier to the Later Wissenschaftslehre". I *Fichte's Vocation of Man: New Interpretive and Critical Essays*. Red. Breazeale, D. & Rockmore, T. Albany: State University of New York Press, s. 199-224
- Fichte, J. G. 1879. *Die Bestimmung des Menschen*. Hamburg: Tredition
- Fichte, J.G. 1959 [1794]. *Über die Bestimmung des Gelehrten*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben
- Fichte, J.G. 2001 [1797]. *Forsøg på en ny Fremstilling af Videnskabslæren*. Frederiksberg: Det Lille Forlag
- Guilherme, A.. 2010. "Fichte: Kantian or Spinozian? Three Interpretations of the Absolute I." *South African Journal of Philosophy*, 29 (1), s. 1-16
- Kangas, D. J. 2007. "From Transcendental Ego to Existence". I *Kierkegaard and his German Contemporaries. Tome I: Philosophy*. Red. Stewart, J. Hampshire: Ashgate Publishing Limited, s. 67-96
- Kant, I. 2008 [1781]. *Kritik af den Rene Fornuft*. Frederiksberg: Det Lille Forlag

- Kant, I. 2011 [1785]. *Grundlæggelse af Sædernes Metafysik*. København: Hans Reitzels forlag
- Kierkegaard, S. 2012a [1835]. *Journalen AA*. København: SK Forskningscenteret
- Kierkegaard, S. 2012b [1841]. *Om Begrebet Ironi*. København: SK Forskningscenteret
- Kierkegaard, S. 2012c [1843]. *Enten – Eller. Anden del*. København: SK Forskningscenteret
- Kierkegaard, S., 2012d [1849]. *Sygdommen til Døden*. København: SK Forskningscenteret
- Loncar, S. 2010. "From Jena to Copenhagen: Kierkegaard's relations to German idealism and the critique of autonomy in *The Sickness Unto Death*". *Religious Studies*, 47, s. 201-216
- Platon-Rødsgaard, M. 2017. "Vælge det at Ville – Wilhelms Valg Belyst med Fichte". *Kierkegaard in Proces*, 2 (1), s. 85-95
- Spinoza, B. 1996 [1677]. *Etik*. København: Det Lille Forlag